

Маніфест демократичного конфедералізму

Абдулла Оджалан

Понад тридцять років Робітнича партія Курдистану (РПК) веде боротьбу за законні права курдського народу. Наша визвольна боротьба зробила курдське питання міжнародною проблемою, яка охопила весь Близький Схід і перетворила вирішення курдської справи з утопії на реальну перспективу.

Коли в 1970-х роках була заснована РПК, світ перебував у біполярному ідеологічному конфлікті Холодної війни — між соціалістичним і капіталістичним таборами. У той час ми надихалися хвилею деколонізаційних рухів по всьому світу й шукали власний шлях, що відповідав би реаліям нашої землі. РПК ніколи не розглядала курдське питання виключно як проблему етнічної ідентичності чи державності. Ми бачили в ньому ширший проєкт визволення суспільства та його демократизації. І саме ці цілі все більше визначали нашу діяльність із 1990-х років.

Ми також усвідомлювали глибокий зв'язок між курдським питанням і глобальним домінуванням сучасної капіталістичної системи. Без критичного осмислення та подолання цієї залежності, жодне реальне вирішення не було б можливим. Інакше ми лише потрапили б у нові форми підпорядкування.

Довгий час у межах традиційного погляду на такі складні історично та соціально вкорінені питання, як курдське, єдиним «життєздатним» вирішенням вважалося створення національної держави — ключового елементу парадигми капіталістичної модерності.

Але ми не вірили, що шаблонні політичні моделі здатні по-справжньому покращити життя народів Близького Сходу. Адже саме націоналізм і національні держави стали джерелом багатьох проблем у регіоні.

Саме тому ми закликаємо глибше поглянути на історичні витоки цієї парадигми — й спробувати знайти шлях, що дозволить уникнути пастки націоналізму й запропонує більш адекватне рішення для сучасного Близького Сходу.

Національні держави

А. Основи

З переходом до осілого способу життя в людей почало формуватися уявлення про місцевість, на якій вони мешкали — її простір, межі та особливості, що значною мірою визначала сама природа та рельєф. Роди й племена, які тривалий час жили на певних землях, поступово виробляли відчуття спільності й належності до рідного краю. Водночас межі, які окреслювали ці уявлення про «своє», ще не були чіткими кордонами. Торгівля, культура та мова вільно перетинали простір — вони не обмежувалися рамками територій. Тривалий час просторові межі залишалися рухливими й умовними. Панівною формою організації були феодальні структури, які час від часу породжували династичні монархії чи великі багатонаціональні імперії з постійно змінюваними кордонами, безліччю мов і релігій — як-от Римська, Османська, Австро-Угорська чи Британська імперії. Їхня феодальна природа дозволяла їм існувати впродовж століть, гнучко розподіляючи владу між численними місцевими центрами впливу.

1. Національна держава та влада

З розгортанням торгівлі між національними державами лихварі й банкіри почали прагнути до політичного впливу та поступово інтегрувалися в традиційні державні структури. Виникнення національної держави на світанку промислової революції понад двісті років тому супроводжувалося, з одного боку, безконтрольним накопиченням капіталу, а з іншого — інтенсивною експлуатацією населення, що стрімко зростало. Нова буржуазія, яка постала внаслідок цієї революції, прагнула до участі в системі влади та прийняття рішень. У такий спосіб капіталізм як нова економічна модель став органічною частиною національної держави. Ця держава потребувала буржуазії та фінансової могутності капіталу, аби зруйнувати старий феодальний лад з його родоплемінною ієрархією та спадковими привілеями і замінити його новою національною ідеологією, яка об'єднувала всі племена та роди в єдину націю. Таким чином, капіталізм і національна держава настільки зрослися, що уявити існування одного без іншого стало практично неможливо. У результаті, держава не лише дозволяла експлуатацію, а активно заохочувала та підтримувала її.

Проте насамперед національну державу варто розглядати як найвищу форму концентрації влади. Жодна інша форма державності не

володіє такою всеосяжною могутністю. Однією з головних причин цього є все більш тісний зв'язок верхівки середнього класу з монополіями. Власне, національна держава сама перетворилася на найвищу форму монополії — це найбільш потужне поєднання торгових, промислових та фінансових інтересів з політичною владою. Ідеологічну монополію також слід розглядати як складову цієї централізації, адже вона відіграє ключову роль у легітимації контролю.

2. Держава та її ідеологічне коріння

Релігійні витоки держави я докладно розглядав раніше. Багато сучасних політичних концепцій та уявлень мають своє коріння в релігійних чи теологічних системах і структурах. Насправді, уважніший погляд дозволяє побачити, що саме релігія й уява про божественне стали джерелом перших в історії соціальних ідентичностей. Вони виступали ідеологічною основою багатьох племінних і додержавних форм організації та визначали існування цих спільнот.

Згодом, зі становленням власне державних утворень, традиційні зв'язки між владою, суспільством і сакральним почали слабшати. Священні та божественні уявлення, які свого часу об'єднували спільноту, поступово втрачали свою інтеграційну функцію й трансформувалися у засіб легітимації влади — монархів, диктаторів та інших правителів. Держава та її керівник оголошувались інструментами божественної волі, а сам правитель — «царем з Божої милості». Вони виступали як земне втілення вищої сили.

Хоча більшість сучасних держав проголошують себе світськими та стверджують, що старі зв'язки між релігією та владою розірвано, це є лише частиною правди. Навіть за відсутності прямої участі релігійних інституцій або духовенства в ухваленні політичних рішень, вони все ще мають вплив — так само, як політичні процеси впливають на них. Отже, секуляризм (чи лаїцизм, як це прийнято в Туреччині) зберігає в собі релігійні риси. Відокремлення держави від релігії не було природним процесом — це було політичним рішенням. Саме тому навіть сьогодні державна влада часто сприймається як щось наперед визначене, майже сакральне. Такі поняття, як «світська держава» чи «світська влада», досі залишаються багатозначними та суперечливими.

Національна держава, у свою чергу, сформувала нову символічну систему, яка замінила традиційно релігійну — поняття нації, батьківщини,

державного прапора, гімну тощо. Особливо такі концепції, як «єдність нації та держави», мають майже сакральний зміст, що нагадує давнє уявлення про єдність із Богом. Вони виконують подібну функцію — легітимують владу та зрошують спільноту.

Як колись переможене плем'я змушували поклонятися богам переможців, так і сьогоденне підкорення — політичне чи культурне — можна назвати формою колонізації та асиміляції. Національна держава — це централізована форма влади, що наділена майже божественними атрибутами. Вона повністю роззброїла суспільство й монополізувала застосування сили.

3. Бюрократія та національна держава

Оскільки національна держава виходить за межі своєї матеріальної основи — власного народу, вона може існувати й за межами звичних політичних інституцій. Для підтримки своєї ідеології, а також правової, економічної та релігійної структури, вона створює додаткові інститути. Так постає роздмухана цивільна й військова бюрократія, яка, попри величезні витрати на її утримання, існує передусім заради самозбереження цієї трансцендентної, відірваної від народу, держави. Зрештою, бюрократія починає домінувати над суспільством.

У добу європейської модерності держава здобула всі інструменти для того, щоб поширити свою бюрократичну систему на всі прошарки суспільства. Вона, немов рак, проникає в кожную сферу соціального життя, поступово отруюючи їх. Бюрократія і національна держава взаємозалежні: вони не можуть існувати одна без одної. Якщо національна держава є основним інститутом капіталістичної модерності, то вона також водночас є кліткою, що обмежує природне суспільство. Бюрократія виступає механізмом безперебійної роботи всієї системи: вона забезпечує виробництво товарів і гарантує прибутки відповідним економічним гравцям — як у соціалістичних державах, так і в капіталістичних режимах, орієнтованих на бізнес. Національна держава підкорює суспільство в інтересах капіталу й водночас відриває його від природних основ існування. Тому кожен серйозний аналіз, що має на меті зрозуміти витoki й шляхи розв'язання соціальних проблем, мусить ретельно дослідити ці взаємозв'язки.

4. Національна держава та її однорідність

На ранньому етапі формування національна держава прагнула монополізувати всі соціальні процеси. Її існування було несумісне з розмаїттям і плюралізмом — тож вона вела боротьбу проти них, що часто призводило до асиміляції або навіть геноциду. Вона не лише експлуатувала ідеї та працю суспільства, колонізуючи розум людей в ім'я капіталізму, а й привласнювала всі форми духовних і культурних надбань, щоб підтримувати власне існування. Її мета — побудова уніфікованої національної культури, єдиної національної ідентичності та стандартизованої релігійної спільноти. Так національна держава забезпечує однорідне громадянство. Власне, поняття «громадянин» було створено в контексті прагнення до цієї уніфікації. Але сьогодні громадянство означає не що інше, як перехід від приватного рабства до державного. Капіталізм не може функціонувати без сучасної армії слухняних «рабів». Уніфіковане національне суспільство — це найбільш штучна форма соціального устрою, яку будь-коли створювали, і вона є продуктом масштабного проєкту соціальної інженерії.

Досягнення такої уніфікації зазвичай відбувається або за допомогою прямого насильства, або через фінансові стимули — й часто призводить до фізичного знищення меншин, культур або мов, або ж до їхньої примусової асиміляції. Історія останніх двох століть переповнена прикладами жорстоких спроб створити націю, що відповідала б уявній моделі ідеальної національної держави.

5. Національна держава та суспільство

Часто можна почути, що національна держава нібито піклується про добробут звичайних людей. Це — ілюзія. Насправді вона є не більше ніж національним правителем глобальної капіталістичної системи, васалом капіталістичної модерності, ще глибше вплетеним у структури панівного капіталу, ніж ми зазвичай думаємо. По суті, це — колонія капіталу. Якою б націоналістичною не була риторика національної держави, на практиці вона незмінно служить капіталістичним механізмам експлуатації. Саме це й пояснює жажливі війни за перерозподіл ресурсів, якими супроводжується капіталістична модерність. Тож національна держава не належить народу — вона є його ворогом.

Взаємини між національними державами та міжнародними монополіями координуються дипломатами від імені держави. Жодна

національна держава не змогла б існувати без визнання з боку інших. Причина криється в самій логіці глобальної капіталістичної системи: щойно держава намагається вийти з капіталістичної орбіти, вона наражається на небезпеку — або її спіткає доля режиму Саддама Хусейна в Іраку, або її поставлять на коліна через економічну блокаду.

Тепер розглянемо конкретніше, якими рисами наділена національна держава — на прикладі Турецької Республіки.

Б. Ідеологічні основи національної держави

В минулому історію держав часто ототожнювали з історією їх правителів, що надавало їм майже божественні якості. Ця практика змінилася з появою національної держави. Тепер держава загалом була ідеалізована та виведена на божественний рівень.

1. Націоналізм

Якщо ми порівнюємо національну державу з живим богом, то націоналізм буде її релігією. Попри наявність певних, здавалося б, позитивних рис, національна держава і націоналізм демонструють метафізичні характеристики. У цьому контексті капіталістичний прибуток і накопичення капіталу постають як огортані таємницею категорії. За цими термінами ховається мережа суперечливих відносин, що ґрунтуються на силі та експлуатації. Їхнє гегемоністське прагнення до влади спрямоване на максимізацію прибутку. У цьому сенсі націоналізм виступає як квазірелігійне виправдання. Однак справжня місія полягає в служінні фактично божественній національній державі та її ідеологічному баченню, що пронизує всі сфери суспільства. Мистецтво, наука і суспільна свідомість: жодне з цих явищ не є незалежним. Тому справжнє інтелектуальне просвітництво потребує глибокого аналізу цих елементів модерності.

2. Позитивістська наука

Парадигма позитивістської або описової науки є ще однією ідеологічною опорою національної держави. Вона живить націоналістичну ідеологію, а також секуляризм, що набув форм нової релігії. Водночас це одна з ключових ідеологічних засад модерності, і її догматичні установки справили значний вплив на розвиток соціальних наук. Позитивізм можна охарактеризувати як філософський підхід, що обмежується виключно

зовнішніми проявами явищ, ототожнюючи їх із самою реальністю. У межах цієї концепції лише те, що має видимість, вважається дійсним — усе інше виключається з поля реального. Проте, як свідчать дані квантової фізики, астрономії, біології та навіть самої природи мислення, реальність часто формується у сферах, які виходять за межі безпосереднього спостереження. Взаємозв'язок між тим, що спостерігається, і тим, хто спостерігає, настільки ускладнився, що перестав відповідати будь-яким усталеним фізичним параметрам чи визначенням.

Позитивізм ігнорує цю складність і в цьому сенсі нагадує ідолопоклонство давнини, коли ідол виступав уособленням або заміником реального.

3. Сексизм

Ще однією ідеологічною опорою національної держави є сексизм, який пронизує всі рівні суспільного життя. Протягом історії багато цивілізаційних систем активно використовували сексизм як інструмент збереження влади. Жінок систематично експлуатували, розглядаючи їх як джерело дешевої робочої сили. Водночас їх оцінювали і як біологічний ресурс — через здатність народжувати дітей і забезпечувати відтворення чоловічої частини суспільства. Таким чином, жінка у рамках патріархального ладу постає і як сексуальний об'єкт та товар, і як інструмент утвердження чоловічої влади. У кращому випадку їй дозволено стати співучасницею цієї патріархальної системи.

Сексизм у національній державі з одного боку зміцнює позиції чоловіків, а з іншого — трансформує саме суспільство в колонію шляхом системної експлуатації жінок. У цьому сенсі жінку можна розглядати як своєрідну "експлуатовану націю".

Протягом історії, патріархат формував і закріплював ієрархічну структуру влади, яка в національній державі дістала нове дихання завдяки сексизму. Глибоко вкорінений у соціумі сексизм — так само, як і націоналізм — є ідеологічним продуктом державної влади. Він не менш небезпечний, ніж капіталізм, але патріархат постійно намагається приховати це. І це не дивно, адже всі форми панування й державні ідеології живляться саме сексистськими уявленнями та практиками. Без репресій щодо жінок були б неможливі й репресії щодо всього суспільства. Сексизм у структурі національної держави, з одного боку, забезпечує чоловікам максимальний контроль, а з іншого — перетворює суспільство

через жінку на найжорстокішу форму колонії. Жінка — це "нація-колонія" історичного суспільства, яка в умовах національної держави перебуває у найгіршому становищі. Уся влада та державні ідеології ґрунтуються на сексистських поглядах і поведінці. Рабство жінок — найбільш глибоке, найбільш приховане і водночас найбільш всеохопне поле поневолення, в якому втілюються всі інші форми рабства, пригнічення та колонізації. Капіталізм і національна держава діють цілком свідомо. Без жіночого рабства не можуть існувати — і тим більше розвиватися — жодні інші форми поневолення. Капіталізм і національна держава втілюють собою найвищу форму інституціоналізованої домінації чоловіка. Якщо говорити відверто, без прикрас: капіталізм і національна держава — це монополія деспотичних і експлуаторських чоловіків.

4. Релігійність

Національна держава, навіть будучи світською за своєю формою, не вагається використовувати суміш націоналізму та релігії у власних інтересах. Причина цього проста: релігія, попри тенденцію секуляризації, досі відіграє значущу роль у багатьох суспільствах або окремих їхніх частинах. Особливо яскраво це проявляється у випадку з ісламом, який зберігає високу мобільність та ідеологічну силу.

Проте в епоху модерності релігія вже не виконує своєї традиційної суспільної місії. У контексті національної держави, незалежно від того, чи йдеться про радикальну чи помірковану форму віри, релігія втрачає автономію й підпорядковується політичному порядку денному. Вона діє лише в межах, визначених національною державою. Її вплив і функціональність — те, що від неї залишилося — можуть бути переорієнтовані на підтримку націоналістичної ідеології. І це — один з найбільш показових феноменів національної держави.

У певних випадках релігія навіть виконує функцію націоналізму. Наприклад, шиїзм в Ірані став одним з наймогутніших ідеологічних інструментів державної влади. У Туреччині сунітська традиція відіграє схожу, хоча й більш обмежену роль у формуванні національної ідентичності та легітимації державної політики.

В. Курди та національна держава

Після короткого аналізу національної держави та її ідеологічних основ стає зрозуміло, чому ідея створення окремої курдської національної держави є хибною для самого курдського народу.

Упродовж останніх десятиліть курди боролися не лише проти репресій з боку панівних держав і за визнання свого існування, а й за звільнення власного суспільства від кайданів феодалізму. Тож немає сенсу змінювати старі пута на нові або ще більше посилювати репресії. Саме до цього призвело б створення національної держави в межах капіталістичної модерності. Без опору капіталістичній модерності не може бути й мови про справжнє визволення народів. Саме тому створення курдської національної держави для мене не є варіантом

Заклики до створення національної держави, як правило, зумовлені інтересами правлячих еліт чи буржуазії, але аж ніяк не виражають волю народу. Ще одна держава не розв'язала би проблеми, а лише додала б нових форм несправедливості й звузила би простір свободи.

Розв'язання курдського питання слід шукати в такому підході, що знижує вплив капіталістичної модерності або й узагалі відсуває її на задній план. Історичні передумови, соціальні особливості, актуальна політична ситуація, а також факт, що курдський народ проживає на території чотирьох держав, роблять демократичний підхід не просто бажаним — а необхідним.

До того ж весь Близький Схід потерпає від браку демократії. У цьому контексті, з огляду на геостратегічне положення регіону, в якому мешкають курди, успішна реалізація курдських демократичних ініціатив може стати рушієм демократизації всього регіону. Цю демократичну альтернативу можна назвати *демократичним конфедералізмом*.

Демократичний конфедералізм

Такий тип управління можна назвати недержавною політичною формою правління або демократією без держави. Його не варто плутати з державними моделями управління: якщо держава адмініструє (administrate), то демократія управляє (governs). Держава ґрунтується на владі; демократії — на консенсусі. Посада в державі визначається наказом, нехай він і частково легітимується через вибори. Демократії використовують прямі вибори. Держава користується примусом як легітимним засобом. Демократії засновуються на добровільній участі.

Демократичний конфедералізм — це відкрита, гнучка система, яка визнає і приймає участь різних політичних груп та фракцій. Вона є багатокультурною, антимонополістичною, орієнтованою на консенсус, з екологією та фемінізмом як ключовими засадами. У межах цього типу самоврядування неминуче виникає потреба в альтернативній економіці, яка не експлуатує ресурси, а примножує їх, аби забезпечити різноманітні потреби суспільства.

А. Участь та різноманітність політичного ландшафту

Суперечливий склад суспільства вимагає існування політичних утворень як з вертикальною, так і горизонтальною організацією. Центральні, регіональні та місцеві групи повинні бути збалансовані відповідно до своїх повноважень та контексту. Лише діючи самостійно в межах своїх компетенцій, вони здатні ефективно реагувати на конкретні виклики та пропонувати дієві рішення для глибоких соціальних проблем. Можливість висловлювати свою культурну, етнічну чи національну ідентичність через політичні об'єднання — це природне право. Проте реалізація цього права передбачає наявність етичного та політичного суспільства. Незалежно від того, чи йдеться про національну державу, республіку або демократію, демократичний конфедералізм залишається відкритим до компромісів, пов'язаних з усталеними державними чи урядовими традиціями. Він передбачає можливість рівноправного співіснування між різними формами політичного устрою.

Б. Спадщина суспільства та накопичення історичного знання

З іншого боку, демократичний конфедералізм ґрунтується на історичному досвіді суспільства та його колективній спадщині. Це не довільно створена сучасна політична система, а радше система, що виростає з історії та життєвого досвіду спільнот. Це — вираз живої тканини суспільного буття. Держава завжди тяжіє до централізму, оскільки саме в централізації закладена логіка владних монополій. У конфедералізмі ж усе навпаки: суспільство, а не монополія, стає центром політичної уваги. Різноманітна, гетерогенна структура суспільства суперечить будь-якій централізованій моделі управління. Жорсткий централізм неминуче породжує соціальні вибухи.

Протягом усієї історії людства люди утворювали вільні об'єднання — родові, племінні чи інші спільноти — з чітко вираженими

федеративними рисами, що дозволяло їм зберігати внутрішню автономію. Навіть великі імперії вдавалися до різних форм самоврядування у своїх частинах: через релігійні інституції, племінні ради, королівства чи навіть республіки. Тож важливо усвідомити: навіть зовні централізовані імперії насправді функціонували за конфедеративними принципами. Модель централізованого управління не є природною чи бажаною формою організації для суспільства — вона виникає переважно як інструмент збереження влади монополій.

В. Етика та політична свідомість

Класифікація суспільства за певними категоріями та термінами відповідно до заданих шаблонів — це штучний процес, який нав'язується капіталістичними монополіями. У такому суспільстві важить не те, ким ви є насправді, а те, ким здаєтеся. Уявне відчуження людини від свого справжнього буття веде до пасивності та апатії — реакції, яку часто називають розчаруванням у політиці. Водночас суспільства за своєю природою є політичними і ціннісно-орієнтованими. Економічні, політичні, ідеологічні й військові монополії — це конструкції, що суперечать самій суті суспільного життя. Їхнє єдине прагнення — накопичення надлишків, а не створення цінностей. Революція також не створює нове суспільство, вона може лише вплинути на етичну й політичну структуру, яка лежить в основі життя спільноти. Решта — це вже справа етично орієнтованого політичного суспільства.

Я вже зазначав, що капіталістична модерність нав'язує централізовану модель держави. Колишні політичні й військові центри впливу в суспільстві було усунено. Національна держава, яка прийшла на зміну монархії, залишила після себе ослаблене та дезорієнтоване суспільство. У цьому сенсі так звані "правовий порядок" і "суспільний мир" виявляються лише формами класового панування буржуазії. Влада, сконцентрована в руках централізованої держави, стала однією з ключових парадигм модерності, протиставляючи себе демократії та республіканізму.

Проти цього ми висуваємо проєкт «демократичної модерності» — альтернативу домінуючій модерності. Його основою є демократичний конфедералізм, що виступає як фундаментальна політична парадигма. Демократична модерність — це вершина розвитку політичного суспільства, що ґрунтується на етиці. Допоки ми помилково вважаємо, що суспільства мають бути однорідними монолітами, нам буде важко

зрозуміти суть конфедералізму. Водночас історія модерності — це історія понад чотирьох століть культурного й фізичного геноциду, вчиненого в ім'я уявного єдиного суспільного ідеалу. У відповідь на це демократичний конфедералізм виступає соціологічною альтернативою, що базується на волі до опору, а також на визнанні етнічного, культурного та політичного розмаїття як природної основи суспільного життя.

Криза фінансової системи — це прямий наслідок капіталістичної національної держави. Усі спроби неолібералів реформувати цю державу виявилися марними. Близький Схід слугує в цьому контексті промовистим прикладом.

Г. Демократичний конфедералізм та демократична політична система

На відміну від централістського й бюрократичного розуміння влади та управління, конфедералізм постає як форма політичного самоврядування, у якій всі суспільні групи та культурні ідентичності можуть вільно себе виражати — на місцевих зборах, загальних з'їздах і в радах. Подібне розуміння демократії відкриває політичний простір для всіх прошарків суспільства та сприяє формуванню різноманітних політичних об'єднань, чим забезпечується інтеграція суспільства як цілого. Політика стає частиною повсякденного життя. Без політичної участі неможливо подолати кризу державності, адже ця криза виникає саме через відсутність представництва політичного суспільства. Такі поняття, як федералізм чи самоврядування, що присутні в ліберальних демократіях, потребують переосмислення. Їх слід сприймати не як ієрархічні шаблі національної держави, а як засоби соціального самовираження і участі, що сприятиме політизації суспільства. Нам не потрібні нові великі теорії — нам потрібна воля до того, щоб виражати соціальні потреби, створюючи умови для структурного зміцнення автономії соціальних суб'єктів і організації суспільства в цілому. Створення операційного рівня, на якому всі соціальні й політичні групи, релігійні громади чи інтелектуальні течії можуть вільно висловлюватися та брати участь у місцевих процесах прийняття рішень, можна назвати партисипативною демократією. Чим сильніша участь, тим міцніша така демократія. І якщо національна держава протиставляє себе демократії — або навіть заперечує її як таку, — то демократичний конфедералізм є безперервним демократичним процесом.

Соціальні суб'єкти, які діють як федеративні одиниці, є основою партисипативної демократії. Вони можуть об'єднуватися, асоціюватися в нові групи або конфедерації відповідно до обставин. Кожна з таких політичних одиниць є демократичною за своєю суттю. Те, що ми називаємо демократією, є застосуванням демократичних процесів прийняття рішень від локального до глобального рівня в рамках безперервного політичного процесу. Цей процес вплине на структуру соціальної мережі суспільства, на протидію прагненню до уніфікації з боку національної держави — конструкції, яка може бути реалізована лише через силу, що неминуче призводить до втрати свободи.

Я вже згадував, що саме місцевий рівень — це той рівень, на якому мають ухвалюватися рішення. Але мислення, що лежить в основі цих рішень, повинно відповідати викликам глобального масштабу. Маємо усвідомити: навіть села й міські квартали потребують конфедеративних структур. Усі сфери суспільства мають бути відданими самоврядуванню, а всі рівні — відкритими для участі.

Д. Демократичний конфедералізм та самооборона

По суті, національна держава є військовим утворенням. Вона є продуктом всіх видів внутрішніх та зовнішніх воєн. Жодна з національних держав, які існують нині, не виникла сама по собі — за кожною стоїть історія збройних конфліктів. І цей процес не обмежується лише початковим етапом створення держави — вся структура державності надалі побудована на мілітаризації суспільства. Цивільне управління лише доповнює військовий апарат, не змінюючи його суті. Ліберальні демократії йдуть ще далі, розмальовуючи свої мілітаристські інститути в демократичні та ліберальні кольори. Однак це не заважає їм повертатися до авторитарних методів, щойно криза, породжена самою ж системою, стає надто глибокою. Фашизм — це найчистіша форма національної держави, її крайній прояв.

Позбутися мілітаризації можливо лише через самооборону. Суспільства, позбавлені власного механізму самозахисту, втрачають власну ідентичність, свою спроможність до демократичного прийняття рішень, свою політичну природу. Тому самооборона — це не лише про збройну силу, а й про збереження ідентичності, розвиток політичної свідомості та просування демократизації. Лише тоді можна говорити про справжню самооборону.

У цьому контексті демократичний конфедералізм можна розглядати як систему самозахисту суспільства. Лише через конфедеративні мережі можна створити підґрунтя для протидії глобальному пануванню монополій і мілітаризму національних держав. Проти монополістських мереж ми маємо вибудувати не менш сильну мережу соціальних конфедерацій.

Це, зокрема, означає, що соціальна парадигма конфедералізму не передбачає військової монополії на збройну силу. Армія, замість того щоб бути самостійним центром влади, перебуває під прямим контролем демократичних інституцій. Суспільство саме має визначати функції безпекових структур. Однією з їх ролей буде захист вільного волевиявлення від зовнішніх і внутрішніх загроз. Керівний склад оборонних структур має формуватися рівноправно — як через політичні партії, так і через конфедеративні об'єднання.

Е. Демократичний конфедералізм проти боротьби за гегемонію

У демократичному конфедералізмі немає місця для будь-якого прагнення до гегемонії. Це особливо вірно в області ідеології. Гегемонія — це принцип, якому зазвичай слідує класичний тип цивілізації. Демократичні цивілізації відкидають гегемонічні сили та ідеології. Будь-які способи вираження, що виходять за рамки демократичного самоврядування, доводять самоврядування та свободу слова до абсурду. Колективне вирішення суспільних питань вимагає розуміння, поваги до інших точок зору та демократичних способів прийняття рішень. Це контрастує з розумінням лідерства в капіталістичній модерності, де довільні бюрократичні рішення національно-державного характеру діаметрально протилежні демократичному конфедеративному лідерству відповідно до етичних основ. У демократичному конфедералізмі інститути лідерства не потребують ідеологічної легітимації. Отже, їм не потрібно прагнути до гегемонії.

Ж. Демократичні конфедеративні структури в глобальному вимірі

Хоча демократичний конфедералізм робить акцент на місцевий рівень, не виключається й можливість організації конфедералізму в глобальному вимірі. Відповідно, необхідно створити платформу національних громадянських суспільств у вигляді конфедеративної асамблеї, яка б стала контрсилою до Організації Об'єднаних Націй, що є асоціацією національних держав, що підкоряються наддержавним

інтересам. Така платформа дозволила б нам робити більш ефективні рішення в таких сферах, як мир, екологія, справедливість та продуктивність на глобальному рівні.

3. Підсумки

Демократичний конфедералізм можна розглядати як форму самоврядування, що протистоїть управлінню з боку національної держави. Однак мирне співіснування можливе лише до того часу, поки національна держава не втручається в питання самоврядування. Будь-яке таке втручання потребуватиме самооборони з боку громадянського суспільства.

Демократичний конфедералізм не перебуває у стані війни з жодною національною державою, але він не залишатиметься пасивним у разі спроби асимілювати його. Револьюційне повалення чи створення нової держави не призводить до стійких змін. В довгостроковій перспективі свобода та справедливість можуть бути досягнуті лише через динамічний демократично-конфедеративний процес. Ні повне заперечення, ні повне визнання держави не є корисними для демократичних зусиль громадянського суспільства. Подолання держави, зокрема національної, є тривалим процесом.

Держава буде переможена, коли демократичний конфедералізм доведе свою здатність вирішувати соціальні проблеми. Проте це не означає, що напади з боку національних держав повинні бути сприйняті як належне. Демократичні конфедерації завжди підтримуватимуть сили самооборони. Вони не обмежуватимуться лише однією територією, а стануть транскордонними конфедераціями, якщо цього забажають зацікавлені суспільства.

Принципи демократичного конфедералізму:

1. Право народів на самовизначення включає в себе право на створення власної держави. Проте створення держави не підвищує волі народу. Система Організації Об'єднаних Націй, заснована на національних державах, залишилася неефективною. Між тим, національні держави стали серйозною перешкодою для будь-якого суспільного розвитку. Демократичний конфедералізм є зворотною парадигмою для народу, що утискається;
2. Демократичний конфедералізм — це недержавна соціальна парадигма. Він не має на увазі контроль зі сторони держави.

Водночас, демократичний конфедералізм — це культурно-організаційний проект демократичної нації;

3. Демократичний конфедералізм заснований на низовому самоуправлінні. Процес прийняття рішень лежить на общинах. Найвищі рівні служать лише для координації та виконання волі общин, які посиляють своїх делегатів на генеральні асамблеї. Протягом обмеженого періоду вони є як рупором, так і виконавчими інститутами. Проте основна влада у прийнятті рішень належить місцевим низовим інститутам;
4. На Близькому Сході демократія не може бути нав'язана капіталістичною системою та імперіалістичними силами, вони лише шкодять їй. Поширення низової демократії повинно бути першочерговим. Це єдиний підхід, який може впоратися з різноманітними етнічними групами, релігіями та класами. Він також добре поєднується з традиційним конфедеративним устроєм суспільства;
5. Демократичний конфедералізм в Курдистані також є антинаціоналістичним рухом. Він спрямований на реалізацію права народів на самооборону шляхом просування демократії в усіх частинах Курдистану, проте не ставить під сумнів його існуючі політичні кордони. Його метою не є створення курдської національної держави. Рух має на меті створити в Ірані, Туреччині, Сирії та Іраку федеративні структури, що будуть відкритими для всіх курдів, і в той самий час сформувати загальну парасолькову організацію, конфедерацію чотирьох частин Курдистану.

Проблеми народів Близького Сходу та можливі шляхи розв'язання

Національне питання не є фантазмом капіталістичної модерності. Водночас саме капіталістична модерність нав'язала суспільству національне питання. Нація замінила релігійну громаду. Однак перехід до національного суспільства потребує подолання капіталістичної модерності, якщо нація не хоче залишатися прикриттям репресивних монополій.

Наскільки негативним є надмірний акцент на категорії національності на Близькому Сході, настільки ж серйозними будуть наслідки зневаги до колективного національного аспекту. Тому метод розв'язання проблеми має бути не ідеологічним, а науковим, і не

національно-державним, а заснованим на концепції демократичної нації та демократичного комуналізму. Зміст такого підходу є основоположними елементами демократичної модерності.

Протягом останніх двох століть націоналізм і тенденція до національних держав підживлювались у суспільствах Близького Сходу. Національні проблеми не були розв'язані, а радше загострились у всіх сферах життя. Замість того аби культивувати продуктивну конкуренцію, капітал нав'язує внутрішні та зовнішні війни в ім'я національної держави. Теорія комуналізму могла б стати альтернативою капіталізму. У рамках демократичних націй, які не прагнуть до монополії влади, вона може призвести до миру в регіоні, який був лише полем кровопролитних воєн та геноцидів.

У цьому контексті ми можемо говорити про чотири нації більшості: араби, перси, турки та курди. Я не хочу ділити нації на більшості та меншини, оскільки не вважаю це доречним. Але через демографічні міркування я говоритиму про нації більшості. У тому ж контексті ми також можемо використовувати термін нації-меншини.

1. Існує понад двадцять арабських національних держав, які поділяють арабську спільноту та руйнують свої суспільства війнами. Це один із головних факторів, відповідальних за відчуження культурних цінностей і безнадійність арабського національного питання. Ці національні держави навіть не змогли сформувати міжнаціональне економічне співтовариство. Вони є головною причиною кризи арабської нації. Релігійно мотивований племінний націоналізм разом із сексизмом та патріархатом пронизують усі сфери життя, що призводить до виразного консерватизму та арабського підкорення. Ніхто не вірить, що араби зможуть знайти арабське національне вирішення своїх внутрішніх та міжнаціональних проблем. Проте демократизація та общинний підхід могли б забезпечити таке рішення. Їхня слабкість по відношенню до Ізраїлю, який арабські національні держави вважають конкурентом, є не тільки результатом міжнародної підтримки з боку гегемоністських держав. Швидше, це результат сильних внутрішніх демократичних та громадських інститутів в Ізраїлі. За останнє століття суспільство арабської нації було ослаблене радикальним націоналізмом та ісламізмом. Однак якщо вони зможуть об'єднати общинний соціалізм, який їм не чужий, з розумінням демократичної нації, то вони, можливо, зможуть знайти собі надійне довгострокове рішення.

2. Турки та туркомани утворюють ще одну впливову націю. Вони поділяють схоже розуміння влади та ідеології з арабами. Вони є переконаними прихильниками національної держави та відрізняються вирощеним у них глибоким релігійним та расовим націоналізмом. З соціологічного погляду турки і туркомани зовсім різні. Відносини між туркоманською та турецькою аристократією нагадують напружені стосунки між бедуїнами та арабською аристократією. Вони утворюють шар, інтереси якого сумісні з демократією та комуналізмом. Національні проблеми досить складні. Боротьба за владу національної держави, виразний націоналізм, сексизм та патріархат переважають, що утворює дуже консервативне суспільство. Сім'я вважається найменшим осередком держави. І індивідууми, і інститути прийняли ці аспекти. Турецькі та туркоманські громади борються за владу. Інші етнічні групи зазнають виразної політики підпорядкування. Централістські структури влади турецької національної держави та жорстка офіційна ідеологія перешкоджали вирішенню курдського питання до сьогодні. Суспільство змушує повірити, що альтернативи державі немає. Немає рівноваги між особистістю та державою. Послух вважається найбільшою чеснотою. На противагу цьому, теорія демократичної модерності пропонує адекватний підхід до всіх національних громад у Туреччині для вирішення їхніх національних проблем. Проект демократичної турецької конфедерації, заснований на громадах, зміцнив би її внутрішню єдність і створив би умови для мирного співіснування з сусідами, з якими вона живе. Кордони втратили б своє колишнє значення, якби йшлося про соціальну єдність. Незважаючи на географічні кордони, сучасні засоби комунікації сьогодні дозволяють досягти віртуальної єдності між окремими людьми та громадами, де б вони не знаходилися. Демократична конфедерація турецьких національних громад могла б стати вкладом у світ у всьому світі та систему демократичної модерності.

3. Курдська національна спільнота вкрай складна. У всьому світі курди є найбільшою нацією без держави. Вони селилися у своїх нинішніх районах проживання з часів неоліту. Землеробство та скотарство, а також їхня готовність захищати себе, використовуючи географічні переваги своєї гірської батьківщини, допомогли курдам вижити як корінний народ. Курдське національне питання виникає через те, що їм було відмовлено у праві на статус нації. Інші намагалися асимілювати їх, знищити і, зрештою, категорично заперечували їхнє існування. Відсутність власної держави має

свої переваги та недоліки. Нарости державних цивілізацій було прийнято лише обмеженою мірою. Це може бути перевагою у реалізації альтернативних соціальних концепцій поза капіталістичної модерності. Їхній район проживання розділений національними кордонами чотирьох країн і знаходиться в геостратегічно важливому регіоні, що дає курдам стратегічну перевагу. Курди не мають можливості сформувати національне суспільство за допомогою державної влади. Хоча сьогодні в Іракському Курдистані існує курдське політичне утворення, воно не є національною державою, а скоріше напівдержавним утворенням. Курдистан також був будинком для вірменських та арамейських меншин до того, як вони стали жертвами геноцидів. Є також невеликі групи арабів та турків. Навіть сьогодні там пліч-о-пліч живе багато різних релігій і вірувань. Також є зачатки родоплемінної культури, тоді як міської культури там майже немає. Всі ці властивості є благословенням для нових демократичних політичних утворень. Комунальні кооперативи у сільському господарстві, а також у водному господарстві та енергетичному секторі пропонують себе як ідеальні способи виробництва. Ситуація також сприяє розвитку етичного політичного суспільства. Навіть патріархальна ідеологія тут менш глибоко вкоренилася, ніж у сусідніх суспільствах. Це вигідно для створення демократичного суспільства, де свобода та рівність жінок мають стати одним із основних стовпів. Це також пропонує умови для створення демократичної, що дбає про навколишнє середовище нації відповідно до парадигми демократичної модерності. Будівництво демократичної нації, заснованої на багатонаціональній ідентичності, є ідеальним рішенням, коли стикаєшся з глухим кутом у вигляді національної держави. Нове утворення, що формується зараз, може стати взірцем для Близького Сходу і динамічно розширитись в сусідні країни. Переконавання сусідніх країн у цій моделі змінить долю Близького Сходу та посилить шанс демократичної модерності створити альтернативу. У цьому сенсі свобода курдів та демократизація їхнього суспільства були б синонімами свободи всього регіону та його спільнот.

4. Причини нинішніх проблем перської або іранської нації можна знайти у втручанні історичних цивілізацій та капіталістичної модерності. Хоча їхня початкова ідентичність була результатом зороастрійської та мітраїстської традицій, ці традиції були поглинуті ісламом. Маніхейство, що виникло як синтез юдаїзму, християнства й магометанства з грецькою філософією, не змогло подолати ідеологію офіційної цивілізації.

Насправді, воно не пішло далі за формування традиції бунту. Тому маніхейство перетворило ісламську традицію на шиїтську конфесію й прийняло її як свою останню цивілізаційну ідеологію. Нині робляться спроби модернізуватися, пропускаючи елементи капіталістичної модерності через шиїтський фільтр. Іранське суспільство є багатонаціональним і багатоконфесійним, йому пощастило мати багату культуру. Тут можна знайти всі національні та релігійні ідентичності Близького Сходу. Це різноманіття різко контрастує з гегемоністськими претензіями теократії, яка культивує прихований релігійний націоналізм, а правлячий клас не відступає від антимодерністської пропаганди, коли вона йому вигідна. Революційні та демократичні тенденції були інтегровані в традиційну цивілізацію. Деспотичний режим уміло керує країною. Негативні наслідки американських і європейських санкцій тут не зовсім відчуються. Попри потужні централізаторські зусилля в Ірані, на низовому рівні вже існує певна форма федералізму. Коли елементи демократичної цивілізації перетинаються з федералістськими складниками — азербайджанцями, курдами, белуджами, арабами й туркменами — може виникнути й набути привабливості проєкт «Демократичної конфедерації Ірану». Жіночий рух і комунальні традиції відіграватимуть у цьому особливу роль.

5. Вірменське національне питання включає одну з найбільших трагедій, які прогрес капіталістичної модерності приніс на Близький Схід. Вірмени – дуже давній народ. Вони ділили більшу частину своєї території розселення з курдами. У той час як курди живуть в основному за рахунок сільського господарства та тваринництва, вірмени займалися мистецтвом та ремеслами. Так само, як і курди, вірмени культивували традицію самооборони. За винятком кількох коротких епізодів, вірмени так і не змогли успішно заснувати державу. Вони спираються на християнську культуру, яка дає їм їхню ідентичність і віру в спасіння. Через свою релігію вони часто зазнавали репресій з боку мусульманської більшості. Таким чином, націоналізм, що зароджується, приніс плоди у вигляді вірменської буржуазії. Незабаром виникли розбіжності з турецькими націоналістами, які зрештою закінчилися геноцидом вірмен турками. Вірмени є другим за чисельністю народом, окрім євреїв, який здебільшого живе у діаспорі. Однак створення вірменської держави на заході Азербайджану¹ не

¹ Мається на увазі історико-культурний регіон, значно більший за межі однойменної республіки. Більша його частина нині входить до складу Ірану.

вирішило вірменське національне питання. Наслідки геноциду навряд можна висловити словами. Пошук втраченої країни визначає їх національний дух і є основою вірменського питання. Проблема ускладнюється тим, що їх території з тих пір були заселені іншими народами. Будь-які концепції, що ґрунтуються на національній державі, не можуть запропонувати рішення. У цьому регіоні немає ні однорідної структури населення, ні чітких кордонів, як цього вимагає капіталістична модерність. Мислення їхніх супротивників може бути фашистським, проте нагадування про геноцид не скасує проблеми. Альтернативою для вірмен могли стати конфедеративні структури. Створення демократичної вірменської нації відповідно до парадигми демократичної модерності обіцяє вірменам можливість переосмислити себе. Це може дозволити їм повернутися на своє місце у культурному плюралізмі Близького Сходу. У разі, якщо вони відродяться під владою вірменської демократичної нації, вони не лише продовжуватимуть відігравати свою історичну роль у культурі Близького Сходу, а й знайдуть правильний шлях до звільнення.

6. У наш час арамеїв-християн (ассирійців) також спіткала доля вірмен. Вони теж є одним із найдавніших народів Близького Сходу. Вони поділяли територію поселення з курдами, а також з іншими народами. Як і вірмени, арамеї страждали від репресій з боку мусульманської більшості, що прокладало серед арамейської буржуазії шлях до європейського націоналізму. Зрештою арамеї також стали жертвами геноциду з боку турків під керівництвом фашистського Комітету єдності й прогресу. Курди-колаборанти надавали допомогу в цьому геноциді. Питання арамейського національного суспільства має свої корені в їхній цивілізації, але також отримало подальший розвиток із християнством і ідеологіями модерності. Для розв'язання цієї проблеми необхідна радикальна трансформація арамеїв. Їхнім справжнім спасінням може стати відмова від ментальності класичної цивілізації та капіталістичної модерності й натомість прийняття демократичної цивілізації та оновлення своєї багатой культурної пам'яті як елемента демократичної модерності з метою відтворення себе як «арамейської демократичної нації».

7. Історія єврейського народу також відображає загальну проблемну культурну історію Близького Сходу. Передісторії вигнання, погромів і геноциду призвела до бажання звести рахунки між цивілізаціями. Єврейська громада перейняла вплив давніх шумерської та єгипетської культур, а також регіональних племінних культур. Вона зробила значний

внесок у культуру Близького Сходу. Як і арамеї, євреї стали жертвами крайніх проявів модерності. На цьому тлі інтелектуали єврейського походження виробили складне бачення цих питань. Однак цього зовсім недостатньо. Для розв'язання проблем, що існують сьогодні, необхідне засвоєння оновленої демократичної історії Близького Сходу. Ізраїльська національна держава перебуває у стані війни з моменту свого заснування. Її принцип: око за око. Та все ж клин клином не виб'єш. Навіть якщо Ізраїль користується відносною безпекою завдяки міжнародній підтримці, це не є стійким розв'язанням. Ніхто не буде в постійній безпеці, доки не буде подолано капіталістичну модерність.

Палестинський конфлікт чітко показує, що парадигма національної держави не сприяє розв'язанню. Було пролито багато крові; а залишилася лише важкий тягар, здавалося б, нерозв'язаних проблем. Приклад Ізраїлю та Палестини демонструє повний провал капіталістичної модерності й національної держави.

Євреї належать до носіїв культури Близького Сходу. Заперечення їхнього права на існування є нападом на сам Близький Схід. Їхня трансформація в демократичну націю, як і у випадку з вірменами й арамеями, полегшила б їхню участь у демократичній конфедерації Близького Сходу. Проєкт «Східно-Егейської демократичної конфедерації» став би позитивним початком. Суворі й виняткові національні та релігійні ідентичності в межах цього проєкту можуть еволюціонувати у відкриті й гнучкі ідентичності. Ізраїль також може еволюціонувати в більш відкриту демократичну націю. Хоча, безсумнівно, і його сусіди також мають пройти через таку трансформацію.

Напруженість і збройні конфлікти на Близькому Сході змушують перетворення парадигми модерності здаватися неминучим. Без цього неможливо розв'язати складні соціальні проблеми та національні питання. Демократична модерність пропонує альтернативу системі, яка нездатна давати раду проблемам.

8. Знищення еллінської культури в Анатолії — це втрата, яку неможливо компенсувати. Етнічна чистка, влаштована турецькими та грецькими національними державами в першій чверті минулого століття, залишила свій слід. Жодна держава не має права виганяти людей з їхніх споконвічних культурних регіонів. Тим не менш, національні держави знову й знову демонстрували свій нелюдський підхід до таких питань. Напади на еллінську, єврейську, арамейську та вірменську культури

посилювалися, тоді як іслам поширювався всім Близьким Сходом. Це, своєю чергою, сприяло занепаду близькосхідної цивілізації. Ісламська культура так і не змогла заповнити утворену порожнечу. У ХІХ столітті, коли капіталістична модерність просунулась на Близький Схід, вона наткнулася на культурну пустку, створену саморуйнівною культурною ерозією. Культурне різноманіття також зміцнює захисний механізм суспільства. Монокультури менш стійкі. Відтак завоювати Близький Схід було неважко. Проект однорідної нації, який пропагували національні держави, сприяв їхньому культурному занепаду.

9. У кавказьких етнічних груп також є соціальні проблеми, які аж ніяк не є незначними. Знову й знову вони мігрували на Близький Схід і стимулювали розвиток його культур. Вони, безсумнівно, зробили свій внесок у його культурне багатство. Прихід модерності майже змусив ці культури меншин зникнути. Водночас вони могли б знайти своє гідне місце в конфедеративній структурі.

Нарешті дозвольте ще раз наголосити: фундаментальні проблеми Близького Сходу глибоко вкорінені в класовій цивілізації. Вони загострилися внаслідок глобальної кризи капіталістичної модерності. Ця модерність і її прагнення до панування не здатні запропонувати жодних розв'язань — не кажучи вже про довгострокову перспективу для регіону Близького Сходу. Майбутнє — за демократичним конфедералізмом.

*Переклали українською активісти незалежної студентської профспілки
“Пряма дія” для “Вільних читань”.*